

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18457

УДК 159.9.01:316.42 (045)

С.С. Орденів

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА ІНДИВІДУАЛЬНОГО І СОЦІАЛЬНОГО У КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИКАХ ПОСТМОДЕРНОЇ ЕПОХИ

Національний авіаційний університет
e-mail: ordenov@nau.edu.ua;
ORCID ID: 0000-0002-2572-8300; Researcher ID: Q-7658-2018

Анотація. У статті здійснюється філософський аналіз екзистенційної кризи індивідуального і соціального у комунікативних практиках постмодерної доби. Обґрунтовується теза, що в культурі постмодерну утверджується принцип релятивізму, який полягає у відносності, а також невизначеності всіх дефініцій реальності, що призводить до заперечення істини повсякденною свідомістю. Як наслідок, у комунікативних практиках постмодерної епохи затверджуються такі маргіналізовані субкультурні форми життєконструювання, як мінімалізм, дауншифтинг, а також постправа. Все це призводить до третьої (крайньої) форми відчуження людини (відчуження людини від її людської сутності), руйнації соціального континууму, зумовлюючи в такий спосіб екзистенційну кризу індивідуального і соціального у постмодерну епоху.

Ключові слова: постмодерна епоха; політична комунікація; комунікативні практики; екзистенційна криза; індивідуальне та соціальне; постправа.

Вступ

У психології екзистенційна криза (від латинського *existentia* – існування та давньогрецького *κρίσις* – рішення, поворотний пункт) означає внутрішній конфлікт людини, пов'язаний із почуттям того, що людське буття є позбавленим сенсу. Екзистенційні кризи супроводжуються стресами, почуттями тривоги, іноді настільки сильними, що призводять до депресії. Це порушує нормальне функціонування людини в повсякденному житті, а також відображається на її емоційному, когнітивному та поведінковому станах. Емоційна сфера людини пов'язана із почуттями, які у ході екзистенційної кризи набувають деструктивного характеру, що проявляється у вигляді неврозів, викликаючи відчуження, біль, розпач, безпорадність, почуття вини, тривоги та самотності. Когнітивна сфера також зазнає впливу, що виражається у втраті сенсожиттєвих орієнтирів і особистих цінностей, утвердженні безглуздості людського існування, роздумах про кінцевість світу і особистого життя. Все це призводить до тотальної смислової девальвації, що відбувається на поведінковій сфері, впливаючи на формування різноманітних форм залежності людини (фізичних, хімічних, біологічних, психологічних тощо), які почуваються як нав'язливі потреби у певній діяльності, що виражається у формах девіантної, антисоціальної та компульсивної поведінки.

Як наголошує Н. Сухова, «сьогодні ми є свідками зміни балансу сил між цивілізаціями, що вже призвело до зміни життєвого простору кожної людини у такий спосіб, що належність до певної групи країн або цивілізації стало проблемою особистого вибору і психологічною необхідністю, яка впливає на поглиблення культуро-ідентичних розбіжностей, різних рівнів соціального забезпечення, майнової диференціації країн і населення світу посилення нерівномірності економічного розвитку тощо» (Сухова 2022, 65). Зазначене вказує на те, що формувальними факторами моделей поведінки виступають як біологічні, так і соціальні елементи. Це означає, що комунікативні процеси, які відбуваються по лінії соціальне-індивідуальне, мають взаємообумовлений

вплив. У даному контексті постає важливим завданням здійснити філософське осмислення комунікативних практик постмодерної доби, що, з одного боку, приводять до екзистенційної кризи індивідуального і соціального, а з іншого – самі є обумовленими деструктивними трансформаціями, що відбуваються в системі людина-суспільство сучасної доби.

Аналіз досліджень і публікацій

Теоретичною основою дослідження виступили соціально-філософські, політекономічні та політологічні праці Р. Інглхарта, А. Камю, П. Козловські, Ж.-Ф. Лютара, Р. Мертона, А. Швейцера та інших.

Мета дослідження

Метою статті є здійснення філософської рефлексії екзистенційної кризи індивідуального і соціального у комунікативних практиках постмодерної доби.

Методологія дослідження

Методологію дослідження становлять історичний і компаративний підходи у поєднанні із феноменологічним методом, а також філософськими принципами об'єктивності, системності, сходження від абстрактного до конкретного тощо.

Результати

Криза є найскладнішим суспільним явищем, пов'язаним із процесами соціальної стагнації, аномією, посиленням напруженості і конфліктності у суспільстві. Дані форми соціального реагування на кризові явища можуть бути наслідком економічних, політичних, соціальних та інших процесів, пов'язаних з ендегенними і екзогенними факторами, що призводять до дезорганізації та дисфункціональності основних соціальних інститутів, втрати дієвості традиційних норм і принципів життя, що склалися історично, розпаду системи регулювання шляхів та способів досягнення індивідуальних і групових цілей у суспільстві.

Сучасне глобалізоване суспільство характеризується дослідниками як «кризове суспільство, для якого характерні перманентні процеси руйнування жорстких соціальних структур, які не встигають повертатися до стану стабільності та рівноваги» (Мельников 2013, 84). Т. Шоріна зазначає, що

«сучасний історичний процес з боку економіки характеризується як «системна криза капіталізму»; з боку геополітики – як «криза ліберальної моделі світового порядку» і «кінець глобалізації» та ін.» (Шоріна 2022, 78). Зазначені тенденції спонукають до розвитку таких суспільствознавчих дисциплін, які вивчають колективну поведінку людей, а також реакцію спільнот та соціальних інститутів в умовах пограничних ситуацій, коли руйнуються звичний перебіг життя, усталені патерни поведінки та соціальних відносин, нівелюються моральні зобов'язання та встановлення тощо (зокрема йдеться про появу таких напрямів у сучасній гуманітаристиці, як соціологія війн, конфліктів, емоцій, катастроф і т. і.), виводячи соціальне знання на новий мульти- та міждисциплінарний простір. Це говорить про надзвичайну актуалізацію філософського екзистенційного напрямку у сучасному суспільствознавстві, для якого, незалежно від сфери досліджень, загальним стає акцентування саме на кризовій проблематиці.

Кризові стани сучасного суспільства характеризуються своєю плінністю, множинністю, нелінійністю, що веде до невизначеності та нестабільності соціальних структур. До різноманітних факторів, які зумовлюють виникнення кризових станів, належать: процеси глобалізації (зокрема в економічній сфері); різкі зміни соціального життя у зв'язку із розвитком інформаційно-комунікативних технологій; наростання напруги і конфліктності у суспільстві під впливом чинників економічного, політичного, соціального та духовного характеру; трансформація традиційних, і масовий перехід до так званих постматеріалістичних цінностей (Інглхарт), пов'язаних з емансипацією норм суспільної моралі та ціннісною релятивізацією; геополітичні трансформації у сучасному світі; соціальне розшарування та розділення суспільств у глобалізованому світі за економічними, соціокультурними й іншими ознаками тощо.

Вищезазначеним обумовлюються специфічні форми комунікативних практик у соціальному і політичному житті суспільства. Різні дослідники звертають увагу на ціннісно-світоглядні та суспільно-політичні трансформації сучасного соціуму, що пов'язані з утвердженням такої форми соціальної взаємодії (зокрема у сфері здійснення владних і політичних повноважень), яка отримала узагальнюючу назву «постправа». У сфері політичної комунікації нормою стає прийняття політичних і суспільно-значущих рішень на підставі штучно сфабрикованих доказів, коли аргументація заздальгідь спирається на спотворену чи хибну інформацію. Засоби масової інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій стають потужними інструментами впливу, поширюючи пропаганду, маніпулюючи масовою свідомістю та вводячи людей в оману. Як наслідок, сучасний інформаційно-комунікативний простір слугує «майже ідеальним середовищем для активізації феномену мови ворожнечі» (Антіпова 2020, 151).

Ці тенденції в соціально-політичному житті стали настільки поширеними, що поточну ситуацію, коли політична комунікація повністю побудована на брехні, яка стає абсолютною нормою та не викликає жодного

суспільного резонансу, сучасні дослідники назвали епохою постправа. Як зазначає В. Волковський, «здебільшого йдеться не про (не)існування істинних чи хибних висловлювань, «фактів», а про втрату ваги істини і факту для політичного дискурсу. Популістська політична стратегія ігнорує факти і спирається на збудження емоційних реакцій. Можна визначити, що [постправа] це – такий стан суспільно-політичного дискурсу та практики, коли правдивість чи хибність фактів та суджень ігнорується» (Волковський 2019, 90).

Деякою мірою ситуація пов'язана з виникненням явища постправа пояснюється загальним станом духовної культури Постмодерну, коли терпимість суспільства до маніпуляцій та пропаганди є досить високою навіть у випадку очевидного перекручування фактів і відвертої політичної брехні. На думку американської дослідниці, філософа К. Гігінс, це пов'язано з процесами релятивізації свідомості, у результаті чого розмиваються поняття добра і зла, заперечуються моральні норми та твердження. Допустимим у такому разі стає твердження, що у сфері моралі існують лише «моральні інтерпретації», а це означає, що істини немає. На підставі цього політики утверджуються в думці, що вони мають повне право брехати. І це своє право на брехню вони сприймають як даність, особливо коли їхня брехня стає цілком очевидною. На підставі цього, зазначає К. Гігінс, ми можемо тільки зробити висновок, що політики «зарозуміло і зневажливо ставляться до громадськості» (Higgins 2016, 9), інтереси якої вони начебто представляють. Натомість електорат, схоже, не помічає пов'язаної з цим неповаги до них, оскільки громадськість у даному випадку сприймає лише те, що хоче почути. Більше того, будь-які інші твердження та інтерпретації, навіть якщо вони є аргументованими і заснованими на об'єктивно-історичному розумінні дійсності, громадськість під впливом постправа не бере до уваги. Або гірше – агресивно на це реагує, намагаючись у будь-який спосіб знищити прихильників альтернативної точки зору.

Отже, в такий спосіб методологічний принцип постнекласичної науки – релятивізм – сприймається повсякденною свідомістю суто як принцип заперечення істини. Деякою мірою дана ситуація пов'язана з тим, що у сучасному суспільстві «легітимація наукового знання оформлюється через його продуктивність» (Дротянко 2023, 6). З одного боку це говорить про надмірну економізацію науки. Це також вказує на те, що постмодерне суспільство не усвідомлює усіх внутрішніх чинників розвитку науки, не розуміє її принципів, правил і настанов. Натомість це не заважає людям далеким від наукової обізнаності (зокрема тим, що наділені владою) втручатися у хід її розвитку, або некритично використовувати наукові засоби і знання у повсякденному житті тощо.

У роботі «Ситуація постмодерну» Ж.-Ф. Ліотар зазначав, що релятивістська спрямованість сучасного наукового апарату, яка є внутрішньо притаманною її легітимізуючій процедурі, спричиняє можливість ерозії, що може проявлятися не меншою мірою, ніж робота ерозії у спекулятивному дискурсі. На думку філософа, прикметна характеристика цієї ситуації криється в тому, що вона «закладає підвалини легітимації науки

та істини в автономії співрозмовників, залучених до етичної, соціальної й політичної практики... [Але] з цією формою легітимації пов'язані невідкладні проблеми: відмінність між денотативною тезою з когнітивним значенням та приписуваною тезою про практичне значення тієї самої релевантності й, отже, компетентності» (Ліотар 1995, 30-31). Отже, якщо домінуючою тезою в науці є секуляризація свідомості та «разчаклування» світу шляхом пошуку і отримання об'єктивно-істинного знання, що також вбирає в себе й релятивістський методологічний апарат, із притаманним йому ймовірнісним поясненням світу, то повсякденна свідомість сприйняла це як певну форму «зняття чарів» зі світу за допомогою іронічності трактувань, десакралізації високих матерій і розвінчанням усіх абсолютів.

Таке розуміння принципу релятивізму створює в повсякденній свідомості зворотній ефект. Зокрема в науці принцип релятивізму спонукає до більш широкій аргументації і залучення до системи світобачення всіх релевантних факторів, що виводить сучасну наукову думку на новий рівень абстрагування і теоретизації. Натомість повсякденне мислення, не усвідомлюючи всіх методологічних підстав релятивізму, сприймає його лише як те, що саме поняття істини є позбавленим сенсу і тому має бути відкинутим. Небезпека такої ситуації полягає в тому, що наукове знання перестає бути основою державної політики і універсальним засобом прийняття ефективних управлінських рішень. Тому вважається, що науковці повинні начебто постійно нагадувати суспільству про важливість соціальної місії науки, яка полягає в тому, щоб надавати об'єктивні знання для здійснення у тому числі політичної діяльності, доводячи те, що будь-яка діяльність повинна відбуватися на засадах критичного мислення і формування переконань на підставі фактичних даних (Higgins 2016, 9). Але як це зробити, якщо влада, об'єднавшись у цьому прагненні із громадськістю, застосовує всі можливі засоби, щоб протистояти виникненню навіть самої можливості відкритого дискурсу і пошуку консенсусу на раціональних підставах? Як зазначає у цьому контексті М. Абисова, у разі відмови від діалогу, навіть демократичні практики виявляють схожість із дискурсивними ознаками недемократичних режимів (Абисова 2023).

Створюється парадоксальна ситуація, коли методологічний принцип релятивізму, застосований у культурі постмодерну в якості засобу утвердження толерантності, замість того, щоб вести до плюралізму, натомість веде до найрадикальнішої форми тоталітаризму – догматизму мислення. Як зазначав А. Швейцер, вимога сучасності спонукає людину до скептицизму щодо власного мислення, що робить її сприйнятливою до авторитарної думки. Постійному інформаційному впливу людина не може протистояти в належний спосіб, оскільки втрачає довіру до себе як до мислячої істоти. «Ті, хто сприяє цьому, плачуть надію на те, що люди, відмовившись від самостійно пізнаної істини, будуть змушені прийняти авторитарно нав'язуваний їм пропагандистський сурогат істини» (Швейцер 1995), – робить висновок А. Швейцер.

Щоб уникнути руйнівного впливу постправди, деякі люди вдаються до іншої крайності. У різних, особливо

в західних, суспільствах популярності набувають різноманітні маргіналізовані субкультурні течії, основу яких становить ідеологічний тренд, що отримав назву «революція усвідомленості», в рамках якого формуються так звані сучасні практики життєконструювання – мінімалізм, дауншифтинг, що ґрунтуються на принципах індивідуалізації, віртуалізації, мобільності й універсалізації культури, з акцентуванням начебто «на якості життя, захисті прав і свобод особистості, толерантності, орієнтації сучасної людини на саморозвиток, самореалізацію, життя для життя, життя для себе, екологізм тощо» (Настояща 2018, 31).

Зокрема дауншифтинг (від англ. downshifting – їзда на автомобілі на нижчій передачі, що повинно означати навмисне уповільнення чи ослаблення якогось процесу) позиціонується його послідовниками як певна форма протесту проти ідеалів суспільства споживання, адже ініціює відмову від прагнення до неухильного збагачення, кар'єрного зростання тощо, орієнтуючись на звичайне життя заради себе. Але натомість, у підсумку, ця ідеологічна доктрина постає як заперечення необхідності розвитку людини як особистості (тут можна згадати про третю (крайню) форму відчуження, якою, за К. Марксом, є відчуження людини від її людської сутності). Дауншифтинг також можна розглядати як певну форму ескапізму, тобто втечу від реальності, яка стає неможливою для життя і деструктивною для людини.

Поширення ідеології маргіналізованих практик життєконструювання в сучасній масовій свідомості має на меті не уникнення суперечностей суспільства споживання, а, навпаки, неявно веде до підсилення, передусім, економічної експлуатації. Адже не акцентує увагу на антагонізмах і суперечностях, які продукує неоліберальна глобалізована економічна система, а лише каналізує соціальну активність у бік деструктивних і маргіналізованих комунікативних практик. На це опосередковано вказують навіть апологети ідеології сучасних практик життєконструювання, говорячи про те, що «для людини сучасної важливими стають особисті, персональні відчуття, досвід, смисли, її власного життя, реалізація, як перш за все самореалізація. Вектор розвитку із агента в соціум змінив вектор на із соціуму в агента. Людина не стільки віддає суспільству, скільки бере з нього, використовує для себе, споживає, поглинає, накопичує. Специфікою є те, що вона це робить виключно для себе, цінність себе саме для себе, як власне тільки для себе, а не для іншого стає пріоритетною» (Настояща 2018, 34) (орфографія та пунктуація автора збережені). Ці нав'язані неоліберальним порядком денним «цінності» сучасного суспільства мають подібну до постправди деструктивну природу та, вочевидь, одне спільне джерело, адже містять схожі механізми і спрямовані до однієї мети – руйнації соціального континууму та підсилення відчуження людини, зумовлюючи в такий спосіб екзистенційну кризу індивідуального і соціального у постмодерну епоху.

Схожої позиції дотримується бельгійський дослідник, психосоціолог М. Боль де Баль. З його точки зору, криза сучасного суспільства викликана руйнуванням соціальних і індивідуальних зв'язків,

внаслідок чого люди більше не пов'язані один з одним ані психологічно, ані соціально. Руйнуються також зв'язки людини з довкіллям – соціальним простором (культура) та природою (космос). Дослідник для екзистенційного осмислення кризового стану сучасного суспільства вводить у науковий обіг дві фундаментальні антинормативні категорії *reliance* (возз'єднання) та *déliance* (роз'єднання) (Боль де Баль 2013). Він вважає, що в якості реакції на повсюдну ситуацію роз'єднання сучасна людина імпліцитно відчуває в собі потребу до відновлення втрачених зв'язків і відносин. Натомість ми вимушені визнати, що поки все ж таки процес загального розвитку йде шляхом роз'єднання. До того ж центробіжні процеси соціальної дезінтеграції в сучасному світі лише підсилюються.

Отже, можна стверджувати з великою долею впевненості, що екзистенційна криза сучасності є якщо не штучно породженою, то, принаймні, значно підсиленою «технікою регулювання» для здійснення надпотужного впливу на масову свідомість із метою глобального управління розвитком. У такий спосіб, сучасні практики життєконструювання разом із постправдою можна віднести до радикальних технологій соціального конструювання, що «застосовується для впливу на розвиток різних країн і регіонів, шляхом переведення складної динамічної соціальної системи у стан «самоорганізованої критичності»» (Орденів 2023, 64), для того, щоб врешті привести її до керованого хаосу і кризи. На думку апологетів даного підходу, саме в такий спосіб утворюється порядок із хаосу, тобто той сумнозвісний світовий порядок, що заснований на правилах, встановлених західною цивілізацією.

Обговорення

Прикметною ознакою сучасності є перманентна екзистенційна криза духовності, що виражається, передусім, у переживанні втрати буттєвих засад існування. Починаючи з ХХ століття, мислителі говорять про духовний занепад людства, девальвацію особистості, зростання ірраціональних елементів у масовій свідомості та переважання репресивних потреб у людини, асиміляцію і руйнацію культури тощо.

Зокрема К. Манхейм зазначав, що сучасна людина зневірюється у поступовому прогресі розуму в історії, внаслідок чого підсилюється дія ірраціонального в її житті. Цей деструктивний вплив і панування ірраціональних імпульсів у сучасному соціальному житті пов'язаний не з тим, що деякі групи людей відкрито їх декларують, а з тим, що інші люди, які б могли цьому протистояти, виявилися безпорадними, адже ніби раптово втратили віру у силу і владу розуму, що раніше виступав критерієм формування суспільства. Ті групи людей, які раніше були провідними та задавали тон у суспільстві, стали безсилими (Манхейм 1935). Причина цього, на думку мислителя, полягає в тому, що економічний розвиток світового господарства привів до диспропорції морального і раціонального в житті людства. Утилітарна раціональність капіталістичного суспільства споживання, що підкорюється своїм

внутрішнім механізмам і принципам доцільності (але при цьому може бути ірраціональною та деструктивною щодо соціуму і людини в ньому), створює суперечливі типи поведінки та комунікативних практик як у житті всього суспільства, так й окремого індивіда. Подібне «ігнорування дисбалансу гуманітарного та технократичного в структурі сучасного суспільства, порушує баланс і логіку процесів керування соціальним розвитком» (Клешня 2023), призводячи його до кризового стану.

Як зазначає Р. Мертон, у подібних суспільствах соціальний тиск, що викликаний прагненням до успіху, пов'язаним із здобуттям престижу будь-якою ціною, призводить до того, що раніше ефективні соціальні і морально-етичні обмеження у виборі заходів, які були прийнятними для досягнення мети, стають недієвими. Доктрина «мета виправдовує засоби» стає провідним принципом діяльності в суспільстві тоді, коли структура культури надмірно підносить успіх як мету, а соціальна організація надмірно обмежує можливий доступ до засобів її досягнення (Мертон 1938). На думку Р. Мертона, подібний до описаного соціальний порядок із неминучістю породжує прагнення розпаду, адже орієнтований на конкуренту боротьбу.

У схожих ситуаціях, як зазначав Т. Гоббс, насильство й обман стають єдиними чеснотами через їхню відносну ефективність досягнення успіху будь-якою ціною. Зважаючи на те, що найзагальнішою функцією соціальної організації є створення підґрунтя для прогнозованої і врегульованої поведінки людей у соціумі, ефективність цієї функції дедалі більше нівелюється по ходу того, як структура культури і соціальна організація роз'єднуються. У крайніх випадках прогнозованість може повністю зникати. Саме тоді і настає культурний хаос, або аномія, що веде до екзистенційної кризи, руйнації суспільства і, відповідно, людини в ньому.

Висновки

Кризові стани сучасного суспільства характеризуються своєю плинністю, множинністю, нелінійністю, що веде до невизначеності та нестабільності соціальних структур. Цим, а також особливостями постмодерної культури, обумовлюються специфічні форми комунікативних практик у соціальному і політичному житті суспільства. Зокрема, у комунікативних практиках постмодерної епохи затверджуються такі маргіналізовані субкультурні форми життєконструювання, як мінімалізм, дауншифтинг, а також постправда. Все це призводить до третьої (крайньої) форми відчуження людини (відчуження людини від її людської сутності), руйнації соціального континууму, зумовлюючи, в такий спосіб, екзистенційну кризу індивідуального і соціального у постмодерну епоху. Можна також стверджувати, що екзистенційна криза сучасності значно підсилена «технікою регулювання», що застосовується розвиненими економіками світу для здійснення надпотужного впливу на масову свідомість із метою глобального управління розвитком.

Список літератури

1. Bolle De Bal M. *Fragments pour une sociologie existentielle*. Tome 1. Théories et concepts. 2013. Paris, L'Harmattan. 256 p.
2. Higgins K. Post-truth: a guide for the perplexed. *Nature*. 2016. Vol. 540. №. 7631. P. 9. DOI: <https://doi.org/10.1038/540009a>
3. Mannheim K. *Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus*. 1935. Leiden: Sijthoff. 208 p. DOI:10.2307/2084849
4. Merton R Social Structure and Anomie. *American Sociological Review* Vol. 3, №. 5. 1938. P. 672-682. DOI: <https://doi.org/10.2307/2084686>
5. Schweitzer A. *Aus meinem Leben und Denken* Verlag: FISCHER 1995. 240 p. ISBN: 978-3-596-12876-1
6. Abysova M. Public opinion in management relations: communication aspect. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць* 2 (38), К. : НАУ, 2023. С. 23-27. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18106>
7. Антипова О. П. Феномен мови ворожнечі в умовах сучасного інформаційного простору. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць* 1 (31), К. : НАУ, 2020 С. 148-152. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14844>
8. Волковський В. Доля філософії в епоху постправди: слуга короля чи клоун на агорі. *Україна модерна*. 2019. № 26. С. 88–98.
9. Дротянко Л. Г. Концепції постмодерну: соціальний проєкт? Соціальне прогнозування? Утопія? *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць* 1 (37), К. : НАУ, 2023 С. 5-10. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17565>
10. Кleshnia G. M. Перспективи подолання глобальних викликів XXI сторіччя в постмодерній реальності. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць* 1 (37), К. : НАУ, 2023. 28-35. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17571>
11. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. № 5-6. С. 15-38.
12. Мельников А. С. Криза як категорія екзистенційної соціології. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. праць*. Вип. 19. Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. С. 84-89.
13. Настояща К. В. Сучасні практики життєконструювання: вектори трансформацій у фокусі глобалізаційних трендів. *Науково-теоретичний альманах «Грані»* 21 (11). 2018. С. 31-39. DOI: <https://doi.org/10.15421/1718149>
14. Орденів С. С. Керований хаос як інструмент радикального соціального конструювання сучасності в контексті глобальних викликів. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць* 1 (37), К. : НАУ, 2023. С. 62-67. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17577>
15. Сухова Н. М. Людина в часи міжцивілізаційних викликів глобалізованого світу. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць* 2 (36), К. : НАУ, 2022 С. 62-66. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.36.16973>
16. Шоріна Т. Г. Категорії «виклик» та «відповідь» як відображення ситуації «історичного повороту»: пошуки «нової нормальності та негативні тенденції сучасної цивілізації». *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць* 2 (36), К. : НАУ, 2022 С. 78-82. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.36.16976>
5. Schweitzer, Albert. 1995. *Aus meinem Leben und Denken* Verlag: FISCHER
6. Abysova, Mariia. 2023. "Public opinion in management relations: communication aspect." *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (38): 23–27. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18106>
7. Antipova, Olha. 2020. "Fenomen movy vorozhnechi v umovakh suchasnoho informatsiinoho prostoru" ["Hate Speech Phenomenon in the Modern Information Space"]. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1 (31): 148–152. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14844>
8. Volkovkyi, Volodymyr. 2019. "Dolia filosofii v epokhu postpravdy: sluha korolia chy kloun na ahori" ["Philosophy in the Age of Post-Truth: Servant of the King or Clown in the Agora"]. *Україна модерна, Modern Ukraine* 26: 88–98. <https://www.utpjournals.press/doi/pdf/10.3138/ukrainamoderna.26.088>
9. Drotianko, Liubov. 2023. "Konceptiyi postmodernu: socialnij proyeckt? Socialne prognuzovannya? Utopiya?" ["Theories of Postmodernity: social project? Social Forecasting? Utopia?"]. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1 (37): 5–10. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17565>
10. Kleshnia, Hanna. 2023. "Perspektyvy podolannia hlobalnykh vyklykiv XXI storichchia v postmodernii realnosti." ["Prospects for Overcoming Global Challenges of the XXI century in a Postmodern Reality"]. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1 (37): 28–35. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17571>
11. Lyotard, Jean-Francois. 1995. "Sytuatsiia postmodernu" ["The Postmodern Condition: A Report on Knowledge"]. *Filosofska i sotsiologichna dumka, Philosophical and Sociological Thought* 5-6: 15–38.
12. Melnikov, Andrii. 2013. "Kryza yak katehoriia ekzystentsiinoi sotsiolohii" ["Crisis as a category of existential sociology"]. *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspiilstva: Zbirnyk naukovykh prats, Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society: Collection of scientific papers* 19: 84–89.
13. Nastoiashcha, K. 2018. "Suchasni praktyky zhyttiekonstruiuvannia: vektory transformatsii u fokusi hlobalizatsiinykh trendiv" ["Modern practices of life design: vectors of transformations in the focus of globalization trends"]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh "Hran", The scientific and theoretical almanac "Grani"* 21(11): 31–39. <https://doi.org/10.15421/1718149>
14. Ordenov, Serhii. 2023. "Kerovaniy haos yak instrument radikalnoho socialnoho konstruyuvannya suchasnosti v konteksti hlobalnih vyklykiv" ["Controlled Chaos as a Tool for Radical Social Construction of Contemporary in the Context of Global Challenges"]. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1 (37): 62–67. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17577>
15. Sukhova, Nadiia. 2022. "Liudyna v chasy mizhtsyvilizatsiinykh vyklykiv hlobalizovanoho svitu" ["Man in the Time of Inter-Civilizational Challenges of the Globalized World"]. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (36): 62–66. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.36.16973>
16. Shorina, Tetiana. 2022. "Katehoriia «vyklyk» ta «vidpovid» yak vidobrazhennia sytuatsii «istorychnoho povorotu»: poshuky «novoi normalnosti ta nehatyvni tendentsii suchasnoi tsyvilizatsii» ["Challenges and Respose" Categories as a Reflection of the Situation of a "Historical Turn": Searching for a "New Normality" and Negative Trends of Modern Civilization"]. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (36): 78–82. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.36.16976>

References

1. Bolle De Bal, Marcel. 2013. *Fragments pour une sociologie existentielle*. Vol. 1. Théories et concepts. Paris, L'Harmattan.
2. Higgins, Kathleen. 2016. Post-truth: a guide for the perplexed. *Nature* 540 (7631): 9. <https://doi.org/10.1038/540009a>
3. Mannheim, Karl. *Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus*. 1935. Leiden: Sijthoff. doi:10.2307/2084849
4. Merton, Robert. 1938. "Social Structure and Anomie." *American Sociological Review* 3(5): 672–682. <https://doi.org/10.2307/2084686>

S. Ordenov

EXISTENTIAL CRISIS OF THE INDIVIDUAL AND SOCIAL IN COMMUNICATIVE PRACTICES OF THE POSTMODERN ERA

Introduction. The crisis is the most complex social phenomenon, associated with processes of social stagnation, anomie, increased tension, and conflict within society. **The aim and tasks.** This article aims to undertake a philosophical reflection on the existential crisis of the individual and social within communicative practices of the postmodern era. **Research methods.** The research methodology encompasses historical and comparative approaches combined with the phenomenological method, as well as philosophical principles of objectivity, systematicity, and the progression from the abstract to the concrete, among others. **Research results.** The crisis states of contemporary society are characterized by their fluidity, multiplicity, and non-linearity, leading to the uncertainty and instability of social structures. These, along with the specific features of postmodern culture, determine the specific forms of communicative practices in the social and political life of society. In particular, in the communicative practices of the postmodern era, such marginalized subcultural forms of life construction as minimalism, downshifting, and post-truth are affirmed. **Discussion.** Modern individuals despair in the gradual progress of reason in history, as a result of which the influence of the irrational in their lives is intensified. The reason for this lies in the fact that the economic development of the world economy has led to a disproportion of the moral and the rational in humanity's life. The utilitarian rationality of the capitalist consumer society, which is subject to its internal mechanisms and principles of expediency (yet can be irrational and destructive towards the society and the individual within it), creates contradictory types of behavior and communicative practices both in the life of society as a whole and in the life of the individual. **Conclusions.** All this leads to the third (extreme) form of human alienation (alienation of the individual from their human essence), the destruction of the social continuum, thereby causing an existential crisis of the individual and social in the postmodern era.

Keywords: *postmodern era, political communication, communicative practices, existential crisis, individual and social, post-truth.*

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18458

UDC 316.77:327.8-026.562(045)

T. Poda

COMMUNICATIVE POTENTIAL OF SOFT POWER: SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS

National Aviation University

e-mail: tetiana.poda@npp.nau.edu.ua

Research ID: R-8153-2018; ORCID ID: 0000-0001-9662-1204

Abstract. *The article is dedicated to the analysis of soft power discourses in the context of international relations of the modern world. These discourses retain their leading significance in the symbolic space of politics, exerting a targeted influence on public consciousness. The basis of discursive influences is the modeling of attractive images of state institutions and political subjects as a prompt response to foreign policy and domestic political challenges and threats.*

Keywords: soft power, discourse, temptation, symbolic politics, international relations.

Introduction

In a challenging global political environment, new systems of international relations are motivated to develop. In this context, the concept of "soft power" and the broadening of its influential spheres gain new significance. Since the publication of Joseph S. Nye's *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* in 1990 (Nye 1990), extensive research on soft power has been conducted, including critical analyses. However, the majority of this research has concentrated on its application, such as in the realm of public diplomacy. The current international climate is centered on identifying optimal strategies for utilizing soft power, considering international experiences and national peculiarities. Comprehending the principles of developing their own appeal on the global stage will assist political institutions in broadening their repertoire of soft power tools, encompassing information and communication technologies, to fortify their standing in the international sociocultural and political context.

The aim of the study is revealing the specifics of "soft power" as a key resource influencing the interpretation of contemporary issues in world politics and international relations. The tasks of the study are 1) to clarify the content of the concept of "soft power" through established approaches in its analysis; 2) to identify the communicative specifics of creating an attractive image of the state that utilizes soft power for domestic and international policy within the framework of international relations.

Research methods

A systems approach is used to investigate the properties and interrelationships of "soft power" components, treating them as elements within a broader system.

The author proceeds from a constructivist approach, within the framework of which all events and phenomena of international life and the international environment itself are sociolinguistically constructed belief matrices. This approach facilitates an examination of how actors define their identities and positions in the global arena, and how they establish relationships with one another.

The basic research tool is discourse analysis. Acting as an independent category of socio-philosophical analysis, the production and functioning of discourse is directly dependent on the interaction of its subject and object, as well as the circumstances (dependence on power, cultural, historical context, etc.) in which it functions and is subject to transformation. By exploring the connection between discourse and power, where discourse is the structure and content that determine an individual's ways of thinking, M. Foucault conceptualizes subjectivity as being governed by complex structures of power. The cratological approach to the study of discourse proposed by M. Foucault and R. Barthes, has been further elaborated by scholars like J. Butler, J. Baudrillard, S. Zizek, J. Lipovetsky and others.